REDACȚIUNEA,
Administrațiunea și Tipografia
Brașov, piața mare nr. 30.
TELEFON Nr. 226.
Scrisori nefrancate nu se primesc.
Manuscripte nu se retrimit.
Inserate
se primesc la Administrațiune Brașov și la următoarele
BIROURI de ANUNȚURI:
în Viena la M. Dukes Nachf., Nux. Augenfeld & Emeric Lessner, Heinrich Schalek, A. Oppelik Nachf., Anton Oppelik. In Budapesta la A. V. Goldberger, Ekstein Bernat, Iuliu Leopold (VII Erzsebet-körut).
Prețul inserțiunilor: o serie garmond pe o coloană 10 bani pentru o publicare. Publicări mai dese după tarifă și învoială. — RECLAME pe pagina 3-a o serie 20 bani.

GAZETA TRANSILVANIEI.

ANUL LXXI.

Telefon: Nr. 226.

GAZETA apare în fiecare zi.
Abonamente pentru Austro-Ungaria:
Pe un an 24 cor., pe șase luni 12 cor., pe trei luni 6 cor.
N-rii de Duminecă 4 cor. pe an.
Pentru România și străinătate.
Pe un an 40 franci, pe șase luni 20 fr., pe trei luni 10 fr.
N-rii de Duminecă 8 fr. pe an.
Se prenumeră la toate oficiile poștale din întru și din afară și la d-nii colectori.
Abonamentul pentru Brașov:
Administrațiunea, Piața mare târgul Inului Nr. 30. etagiu I. Pe un an 20 cor., pe șase luni 10 cor., pe trei luni 5 cor. Cu dusul acasă: Pe un an 24 cor., pe șase luni 12 cor., pe trei luni 6 cor. — Un esemplar 10 bani. — Atât abonamentele, cât și inserțiunile sunt a se plăti înainte.

Nr. 254. Brașov, Duminecă 16 (29) Noemvrie 1908.

Studenții germani naționali și situația în Austria.

Multe s'au schimbat în monarchie de când ne fericește dualismul. La început când era vorba în Austria numai de Germani liberali și conservativi, liberalii luaseră puterea și voiau să se întreacă cu Ungurii în a suprematiza popoarele negermane de sub stăpânirea lor. Aceasta a mers cât a mers și atunci Germanii conservativi aliindu-se cu Cehii și cu Polonii au răsturnat supremația germană. Sistemul lui Taaffe, sub care s'a săvârșit aceasta, a produs reacțiune în Boemia, unde s'au ridicat partidele, cari au avut atâta influință în anii următori, după căderea lui Taaffe, partidul Cehilor tineri și partidul german-național.

Germanii naționali au început să joace un rol tot mai influent și aripa lor extremă, pangermanii, ajunseră a domina situațiunea în parlament și în urmă și în Boemia prin terorismul lor. De atunci iar au trecut câte va faze, dar a rămas ca precipitat al fermentațiunii, că partidele extreme radicale-naționale dau azi tonul în concertul disharmonic al certelor naționale.

In timpul cel mai nou ce ne desparte de căderea cabinetului Beck și de numirea cabinetului de tranziție Bienerth au ajuns lucrurile acolo, încât nu numai politica interioară ci acum și cea exterioară o influințează în primul rând studenții naționali germani dela universități, cei cu chipiuri, cu lente și cu floretele lor studențești — armadia, cu care Bismark a dospit aluatul unității germane, așa numiții „Couleur-studenten“. Ministeriul Beck a căzut în urma demonstrațiunilor studențești dela Praga, fiind-că tineretului german i-a plăcut să facă „Studenten-bummel“ pe piețele Pragei, iar pe Cehi i-a iritat, dându-se naștere exceselor atât de regretabile ale plebei de pe stradă. Poate că ar fi căzut până acuma și noul ministeriu Bienerth în urma intoleranții ce au dovedit-o studenții germani naționali dela universitatea din Viena față cu colegii lor italieni, pe cari i-a apucat dorul să cânte marșul lui Garibaldi și să ceară universitate italiană la Triest și cari cu sângele lor moștenit s'au iuțit și ei mai mult decât a fost permis. Dar vezi, tot e bine câte-odată și pentru un ministru să fie funcționar sau să fie membru al unui cabinet de funcționari, căci poate răspunde la câte un memento german-național, că pe el să-l lase în pace, că nu face politică și s'aștepte până ce după el vor veni parlamentarii, cari vor face politică și, — dacă lucrurile vor merge foarte bine și neted cu Muntenegru și cu Serbia și cu iridenta din țara ginerelui principelui Nichița,— poate și universitatea italiană la Triest.

Organizația pe care se mai întemeiază azi dualizmul austro-ungar trebue să fie cam șubredă, dacă o o ceată de vreo 200 de sudenți, cari știu să cânte „Wacht am Rhein“, e în stare să bage în încurcătură mai mult sau mai puțin nu numai cabinetul de funcționari, dar și pe br. Aehrenthal, bunul aliat și amic al diriguitorului politicei exterioare italiene Tittoni. Și așa acesta în țara lui stă numai ca frunza pe apă și pe zi ce merge se anunță în jurul său semnele prevestitoare unei furtuni, care poate să-l cufunde cu cabinet cu tot.

Au trecut vremile când Excelențele austriace se jucau cu Italianii și cu Italianissimii ca mâța cu șoarecele. Astăzi Italienii au ajuns la un grad de desvoltare și de conștiință națională, care-i poate face să concureze cu oricare alt popor civilizat al lumii. In cei 50 de ani trecuți Italia a făcut progrese pe terenul cultural și mai ales economic în acea măsură, încât a lăsat cu mult îndărăt monarhia austro-ungară. Nu-i mirare dar că cele petrecute cu ocaziunea ciocnirii sângeroase între studenții germani și italieni din Viena, au fost resimțite și au produs cea mai mare mâhnire dela un capăt până la celalalt al Italiei. Incepând cu Roma, în toate orașele mai însemnate din Italia s'au făcut demonstrațiuni în contra Austro-Ungariei și coarda iridentistă, care amuțise, a început iarăși să vibreze pretutindeni și să scoată câte un ton plângător. Și aici studenții univesitari joacă prima violină în ripostarea la pretinsul atentat al studenților germani vienezi contra colegilor lor italieni.

Demonstrațiunile au ajuns până și înaintea palatului ambasadei austro-ungare din Roma și, ca o curiozitate cronica zilei înregistrează, că asupra acestui palat s'a împușcat cu cartofi și un cartof a căzut tocmai în poala contesei Lutzow, soția ambasadorului austro-ungar. In același zi s'a demonstrat în teatrul Costanzi în prezența ducelui de Aosta din partea studenților italieni cari deodată au izbucnit în strigăte: „Abasso Austria! Evviva Triente e Trieste!“ Ducele de Aosta s'a grăbit să iasă la aer din atmosfera dușmană aliatului, iar ministrul de externe Tittoni a alergat la ambasada austriacă și a exprimat conteluiLützow părerea sa de rău, că un proiectil al demonstranților a ofenzat atât de nepoliticos pe d-na Lützow călcând chiar principiul exteritorialității.

Toate acestea pot fi trecătoare, nu dovedesc însă în mare grad stadiul de nervozitate extremă ce a cuprins rețeaua politicei încurcând firele ei interioare cu cele internaționale.

Și dacă te gândești că cele înșirate mai sus derivă dela mișcarea studenților germani-naționali, vrând-nevrând trebue să recunoști, că e colosală schimbarea ce s'a petrecut cu Germanii austrieci, cei ce odinioară trăiau veseli și fără grije și lăsau și pe alții să trăiască, de când idolul studenților germani de culoare, cancelarul de fier, a unit Germania de astăzi.

D-l Alex. Mocsonyi despre situație.

D-l Ioan Rusu Abrudeanul, publicist din România, făcând o anchetă asupra „spiritului și pulzului ce domnește printre Românii din Ungaria, față cu proiectul de reformă electorală al contelui Andrassy“, a scris d-lui Alex. de Mocsonyi o scrisoare, în care zice între altele, că obținând două interviewuri interesante în Sibiiu dela I. P. S. Sa Metropolitul Ioan Mețianu și dela d-l Partenie Cosma, la îndemnul acestora se adresează și către D-Sa cu rugarea de a fi primit la Birchiș.

D-l Mocsonyi legat fiind de pat, spre regretul său, n'a putut primi pe d-l Rusu, s'a simțit însă oarecum dator a da răspunsul său la întrebările puse, dar în cazul de față, i s'a părut mai la loc, ca răspunsurile sale să apară într'un organ dela noi și nu de dincolo.

In cele următoare dăm întrebările și răspunsurile din chestiune:

I.

Intrebare: Ași dori să aflu dela D-Voastră, vechiu parlamentar și adânc cunoscător al raporturilor politice, naționale și financiare din Ungaria, care este cea mai vexatorie și mai nenorocită dispoziție pentru Români, din proiectul de reformă electorală a contelui Andrassy?

Răspuns: După părerea mea nu se poate da nici un răspuns hotărât, după-ce caracterul vexatoric al dispozițiunilor proiectului depinde dela aplicarea lor, iar aceasta poate fi la fiecare dispoziție, luată aici în vedere, loială sau vexatorică. De aceea mi-se pare întrebarea cam oțioasă.

II.

Intr.: Dacă proiectul în sine este desastruos pentru Români, ce prevederi aveți în privința nouei împărțiri a cercurilor electorale, care va însoți de sigur reforma ministrului de interne?

Răsp.: Deja în anul 1870 am arătat într'un discurs parlamentar, că puterea de stat a Ungariei stă în fața alternativei de a renunța: *sau* la politica esclusivistă de rassă, susținută ca politică de stat, *sau* la adevărata libertate, adevăratul constituționalism și genuina democrație. Eu așa cred că cele aproape patru decenii decurse de atunci încoace confirmă pe deplin adevărul acestei teze. Tot așa aduce și proiectul electoral al contelui Andrassy numai o probă nouă pentru aceasta. Este prin urmare de prevăzut — așa zicând cu certitudine matematică — că și proiectul arondărei de nou a cercurilor electorale va fi inspirat de același spirit și de aceleași tendințe ca și amintitul proiect.

Terminul »desastruos« folosit de D-Ta îmi pare însă nejustificat, căci împrejurarea dacă va deveni proiectul lege sau nu, îmi pare — după părerea mea — cam indiferentă. Ba, eu merg și mai departe și susțin, că chiar dacă ar introduce contele Andrassy în proiectul său un paragraf, care dispune: »In Ungaria nu revine celor cu buze române nici drept activ electoral și nici passiv«, nici în acest caz nu s'ar schimba propriamente situațiunea noastră în privința politică, căci am fi doar tot acolo unde suntem și astăzi. Am fi tot aceia ce suntem și astăzi, adecă o cantitate neglijeabilă în și afară de parlament.

III.

Intr.: Ce cale credeți că ar trebui să apuce poporul românesc din Ungaria pentru-ca să poată lupta cu succes în contra proiectului nedrept și nimicitor al contelui Andrassy și în special dacă sunteți de opinie să se convoace o mare adunare a națiunei române, în frunte cu prelații ei, pentru găsirea drumului mântuirei?

Răsp.: Inainte de toate trebue să recunosc pe față că nu sunt atât de cuminte de a găsi un mijloc spre a putea cu succes împedeca proiectul electoral să devină lege. De altfel punctul de greutate al situațiunei noastre și al problemei nici nu zace în aceasta, ci în probleme cu totul de altă natură. Intreaga noastră politică națională se concentrează în aceea singură idee, ca poporul român să se validiteze în viața de stat ca factor politic. (Ceea-ce eu însă nu identific de fel cu conceptul unui factor de drept public, care ar avea loc numai în cadrele federalismului.) Pentru aceasta — bine înțeles — s'ar recere ca poporul român să fie deja acuma factor politic ceea ce însă, durere, — dacă nu voim să ne lăsăm seduși de sinamăgiri gratuite — astăzi nu este încă în măsura recerută. Aceasta iarăși se înțelege de sine, căci un popor, căruia i-a hărăzit soartea secoli dearândul rolul de parie politic, nu se poate avânta prin un singur elan la factor politic. Ori cât de vrednice de admirat sunt progresele, ce le-a făcut acest popor în timp atât de scurt, dela trezirea sa la conștiința națională încoace, totuși se mai reclamă lucrare mare, jertfe și perseveranță îndelungată pentru a dobândi greutatea unui factor politic. Problema adevărată a politicei noastre naționale bine înțelese *o văd deci eu în concentrarea tuturor forțelor noastre spre a ridica poporul nostru pe terenul economic și cultural, a desvolta și întări conștiința lui politică-națională și a evita după putință risipa nefolositoare de puteri pe teren politic.* Adevărat, că aceasta este o problemă mare și anevoioasă, care nu aduce deja de azi pe mâne fructe coapte. Trebue deci să lucrăm cu răbdare și perseveranță spre a desvolta pe calea aceasta poporul nostru intru factor politic. După ce va fi ajuns însă odată poporul nostru la acest punct nu va mai fi paragraf de lege, care să-i poată contesta greutatea politică.

In ce privește însă marea adunare națională, amintită de D-ta, cu prelații în frunte în felul adunărei dela 1848, cu importanța ei epocală, aceasta ar fi între împrejurările de față — după părerea mea — un lucru greșit, căci acelaș lucru, între împrejurări schimbate, nu mai este acelas lucru. O asemenea adunare nu ar fi nimic altceva, decât o demonstrațiune goală, care nu ar impune nimănui, ci ar fi numai documentarea propriei supărări neputincioase. Eu cred însă, că chemarea bărbaților serioși și hotărâți nu este de a lamenta ca femeile, ci de a suporta cu tărie sufletească și cu răbdare toate tempestățile vremurilor vitrege politice și după zicala cunoscută: »Românul tace și face« să împlinească înalta lor misiune politică prin lucrare liniștită, conștientă și neîntreruptă.

IV.

Intr.: In marea luptă ce Vă așteaptă, visați vreun ajutor din partea Românilor din Regat și dacă da, cum credeți că v'am putea fi de folos?

Răsp.: Eu așa cred, că România nu ar putea exopera nimic, între împrejurările de astăzi, cu vorbe frumoase și bune, ear a da vorbelor aplomb eventual și prin fapte, ar fi — după părerea mea — o gravă greșală politică.

Peste tot ar putea fi vorba — după părerea mea — despre o intervențiune numai când ar urma în Orient o constelațiune critică de acel fel, ca deja singur cuvântul României, în urma greutății proprii să cadă în cumpănă. Ear judecata despre aceea, când are să fie privită ca dată o asemenea situație, avem să o lăsăm — firește — prea probatei înțelepciuni de bărbat de stat a Regelui României, domniei căruia binecuvântate are doar să mulțămească România ce a devenit.

Ungurii felicită pe împăratul Austriei. D-l Wekerle a propus eri camerei ungare să felicite pe domnitor din incidentul jubileului său împărătesc la 2 Decemvrie și camera a primit propunerea.

Avea dreptate foaia lui Tisza, că coaliția toate le va face, ce îi se vor cere, numai să poată să mai stea la putere. Tiszaiștii de sigur că n'ar fi lucrat altfel, dar ei vorbesc acum așa despre coaliție, ca să afle lumea cea mare ungurească, cât de mult s'au îndepărtat dela programul din 48 Tocmai cu scopul contrar, ca să mulcomească massele koșutiste ațâțate de către oamenii lui Tisza și Fejervary, au lucrat și acei deputați independiști, cari în ședința de eri a camerei au »protestat« contra felicitării »împăratului« Pilisy, Nagy, Bozoky și Ratky au luat asupră-și de-a salva cinstea steagului koșutist, protestând și eșind afară din sala ședințelor cu alți soți ai lor, dar au ieșit numai cu atâția. ca seniorul Wekerle să poată reuși cu propunerea sa cu o majoritate de șase voturi.

Impăratul să trăiască, ear »națiunea« să fie liniștită, că spiritul lui Kossuth încă trăiește. Numai nu întrebați cum trăește!

Deputații socialiști austriaci și reforma electorală ungară. In ședința de alaltăeri a camerei austriace deputații socialiști au anunțat o interpelațiune urgentă în afacerea reformei electorale ungare. In interpelație se spune, că deși regele Ungariei a promis de repețite-ori în mod solemn întroducerea votului universal, egal și secret totuși a dat sancțiunea prealabilă votului plural. Prin aceasta procedere a fost sancționată dominațiunea clasei feudale. Legăturile strânse între Austria și Ungaria fac să apară continuarea regimului reacționar în Ungaria ca un pericol serios pentru Austria. Din cauza aceasta muncitorimea din Austria e cuprinsă de mari îngrijiri. Dacă în momentele de față, când are să se întărească dominațiunea monarhiei în ținuturile slave de sud, domnitorul predă domnilor feudali maghiari ca pradă și pe Slavii de sud din Ungaria și Croația, în cazul acesta monarhia trebue să apară în fața popoarelor din Balcani ca un dușman 'și opresor. Parlamentul austriac este în drept să afle, dacă prim-ministrul și-a împlinit datorința încunoștiințând Coroana, că s'a comis o călcare de cuvânt față de popoarele Ungariei, pe care o consideră și națiunile Austriei ca o gravă violare a intereselor lor.

Din camerele ungare.

Continuarea desbaterilor. — Jubileul Maj. Sale.

In șed.nța de eri a *casei magnaților* președintele Dessewffy a presentat învitarea primatelui Vaszary la serviciul divin solemn, care se va oficia în 2 Dec. în biserica Sf. Matia din prilejul jubileului de 60 de ani de domnie a Maj. Sale Monarchului, și a învitat pe membrii casei magnaților să se prezinte în număr cât mai mare.

Prim-ministrul *Wekerle* luând cuvântul declară, că înainte cu 60 ani au domnit între rege și națiune neînțelegeri. In decursul lungei domnii a Maj. Sale s'au întărit însă parlamentul și constituțiunea și s'au pus baze desvoltărei naționale a statului ungar. Prin urmare să ne folosim de această ocaziune ca să esprimăm regelui nostru sentimentele noastre omagiale de venerațiune și dorința, ca Maj. Sa să trăiască încă mulți fericiți ani spre binele națiunei ungare. (Aprobări). Invit deci onorata cameră să exprime în procesul verbal al ședinței de astăzi felicitările sale.

Dupăce președintele recomandă spre primire propunerea, casa magnaților o primește cu unanimitate.

Se primesc apoi proiectele votate de camera deputaților.

*

Dieta ungară a ținut eri două ședințe. In ședința de dimineață s'a continuat desbaterea budgetară. Deputatul independist *Sziklay*, polemizând cu părintele Lucaciu, susține că poporul maghiar nu e șovinist. Dacă ar fi șovinist, membrii partidului naționalist n'ar putea vorbi în dietă, cum vorbesc de fapt. A mai spus Sziklay, că situația Maghiarilor în ținuturile naționalităților este gravă și că guvernul are datorința să proceadă energic însă cu tact (!) în contra abuzurilor (?) nemaghiarilor. Școalele poporale trebue statificate, iar învățământul în limba maghiară trebue să se facă obligatoric, etc.

Contra proiectului a vorbit dep. croat Modrusan în limba croată. Despre ședința de după amiazi vom aduce amănunte la ultimele știri.

Cum ar trebui să fie harta electorală a Ungariei?

— Fine. --

Pentru a ne convinge despre cele de mai sus — continuă Balogh — e deajuns să aruncăm o privire critică asupra materialului de date, ce ne stă la îndemână, și să scrutăm deosebit stările de lucruri din cele 332 de cercuri comitatenze și din cele 81 de cercuri orășenești. In comparație cu suprafața ținutului avem și într'o parte și într'alta cercuri prea împopulate și cercuri cu populație prea mică: o datorie a proporționării ar fi, ca la ceste din urmă să le reducă numărul mandatelor, iar la cele de mai înainte să li-l sporească, producând astfel o egalizare. Noi vom cerceta, ce rezultat promite o astfel de operațiune, dacă se va avea în vedere într'o formă interesele juste ale părților și interesele hotărâtoare ale întregului.

Cele 332 de cercuri comitatenze ar face relativ puțină bătaie de cap, fiindcă în cele mai multe din ele se cuprinde numărul mijlociu de 40.000 suflete, cu puține escepțiuni. Numai atâta este de făcut, ca 15 din cele cu mai puțină populație să se împartă între celelalte, iar din 25—30 de cercuri cu prea multă populație să se facă încă 21 de cercuri nouă. Deci dintr'o astfel de proporționare numărul mandatelor comitatenze puțin ar câștiga, dela 332 numărul s'ar urca la 338. Elementul maghiar prin operația asta ar pierde 5 mandate și ar câștiga 7, Nemții ar pierde 2 mandate și ar câștiga unul, Slovacii ar pierde 8 mandate și ar câștiga 4, *Românii* ar câștiga 6 mandate, Rutenii 2, Croații ar câștiga un mandat fără de-a pierde ceva. Intreaga operațiune ar corecta bilanțul cu 2 unități în favorul maghiarimii și cu 4 în favorul naționalităților.

Cu atât mai radicale schimbări ar produce aceasta proporționare pe terenul orașelor învestite cu drept de alegere; aici ar putea fi satisfăcute mai bine și pretenziunile, cari leagă interesul statului național de aceasta operațiune. Numărul mijlociu al poporațiunii din cercurile noastre electorale orășenești variază între 10.000 și 25.000 de suflete, dar există și cercuri de aceste, cari nici nu s'apropie de acest minim, și sunt și de acele, cari întrec cu mult maximul. Prin urmare va fi de lipsă să se reducă în unele orașe numărul mandatelor, ori să li-se ia dreptul de-a trimite deputat, iar în alte orașe să se urce numărul mandatelor, respective să li-se deie dreptul de a trimite un deputat.

In locul celor 62 de cercuri electorale orășenești de pân'acuma s'ar asigura deci pe viitor 68, iar în locul celor 81 de mandate orășenești de pân'acuma s'ar asigura 129. 5 orașe ar pierde dreptul de-a alege deputat, fiind cerc ri pitice, cari n'au dreptul de existență electorală. In 3 orașe numărul cercurilor electorale s'ar reduce dela 2 la 1, nefiind atâția locuitori ca să aleagă 2 deputați.

Pe de altă parte avem 12 orașe cu mare populațiune, cari până acum nu au votat fiind atașate la cercuri electorale comitatense, și cari pot avea pretenții de a alege câte-un deputat. Alte 7 orașe pot cere, ca în locul unui deputat, cum au ales până acuma, să poată alege câte doi, respective în locul celor 2 de păn'acum să aleagă 3.

De grupul celor 12 orașe se țin: Vesprimul, Canija Mare, Pesta Nouă, Muncaciul, Sighetul, Solnocul, Mezötur, Orosháza, Turda, Aiudul, Bistrița și Dejul; de grupul celor 7 orașe se țin: Aradul, Timișoara, Oradea mare, Cașovia, Hódmezövasarhely, Pécs și Seghedinul.

Capitala Budapesta poate pretinde să i-se urce numărul de 9 mandate ce le-a avut până acum la cel puțin de 3 ori atâta.

După săvârșirea tuturor acestor operațiuni, în locul celor 81 de cercuri orășenești vom avea 110, opt dispar, 37 se crează, deci numărul mandatelor se sporește la 29. Maghiarimea pierde prin asta 5 mandate și câștigă 35, elementul german pierde 2 și câștigă 2, cel slovac pierde unul, celelalte naționalități nu sunt interesate.

Proporționarea cercurilor electorale în general ne-ar da rezultatul, că în relațiunea cercurilor comitatense 161 de cercuri maghiare ar sta față cu 177 de cercuri de altă naționalitate, iar în cele orășenești 93 maghiare față de 17 de altă limbă. Suma totală a mandatelor s'ar urca deci la 458 iar bilanțul s'ar forma precum urmează: Maghiarimea ar dispune de 254, elementul nemaghiar de 194 de mandate, deci preponderanța rassei conducătoare ar putea să se exprime prin 60 de unități. Insă chiar și această preponderanță debilă scade la 28 de unități, dacă în cele 32 de cercuri poliglote ne-am pierde majoritatea relativă.

După toate astea putem constata, că majoritatea, ce i-s'ar asigura maghiarimei prin cele 62% alo. voturilor nu asigură nicidecum o preponderanță parlamentară de 62%. Noi suntem foarte curioși să aflăm, cum vrea legislația să ne asigure în contra acestei eventualități printr'o împărțire a cercurilor, așa ca să rămână — după cum ne anunță — în totdeauna pe baza dreptății (!) cum va face-o asta folosind numai material curat, *fără surogat*".

Pesta, 24 Nov. 1908. *Cor.*

Despre socialism.

— Urmare. —

Alți reprezentanți ai socialismului științific mai sunt: *Engels*, prietinul și ajutorul lui Marx, Rodbertus și Lassalle — toți din Germania. Invățăturile lui *Rodbertus* sunt pătrunse de o înaltă concepție etică; el vestește socialismul datorințelor. In interesul înaintării omenești individul trebue să se supună statului. Toate mijloacele de producțiune să ajungă în mâna statului, și statul să conducă întreaga economie. Acesta e *socialismul de stat*. Cere că muncitorii să fie mai puțin asupriți și mai bine răsplătăți și că să se statorească o zi de lucru normală de 8—10 oare după cum e munca de grea. Mizeria de astăzi a muncitorilor împedecă progresul. Rodbertus nu a mers pe o cale cu ceilalți socialiști. El a fost mai mult economist și toată însemnătatea lui de socialist se reduce la influința, care a avut'o cu ideile sale asupra lui Marx.

Cel din urmă dintre clasicii socialiști e *Ferdinand Lassalle*. Mai mult agitator însuflețit și orator extraordinar decât scriitor, el e socialist și patriot. Principiile lui socialiste sunt înfluințate de învățăturile, nu însă de internaționalismul lui Marx. Și el vorbește de dominațiunea deosebitelor clase sociale în decursul vremurilor, pentru cari muncitorii adună capitaluri și plătesc dări. Repetând într'o nouă formă o idee veche zice, că este un postulat al egalității de drept, că nici un om să nu fie mijloc pentru altul, cum este astăzi muncitorul în mâna capitalistului. Muncitorul e silit să-și vândă puterea brațelor sale capitalistului pentru orice preț, care îi asigură o esistență cât de miserabilă: aceasta e *legea eternă a salarelor*. Lassalle vrea să frângă puterea capitalului prin întroducerea *asociărilor de producțiune a muncitorilor*, cari trebue înființate cu ajutorul statului. Ținta de aur a lui Lassalle a fost, să reorganizeze viața politică și economică a Germaniei pe baza principiilor democratice. A luptat pentru întroducerea sufragiului universal, care va deschide porțile sfatului țării și pentru muncitori. Făcând parte din legiuire vor putea pretinde, forța chiar intervenția statului, fără care emanciparea muncitorimii nu e posibilă. Lassalle abea și-a început opera, moare încă tânăr împușcat în duel.

In literatura socialistă domnește până astăzi spiritul lui Marx. Totuși nici cei mai credincioși ucenici nu îi cred toate învățăturile, iar cei mai tineri dintre socialiști au ridicat deja un stindard nou cu inscripția: *Dela marxism către idealism.*

Ni se impune întrebarea: care e rezultatul real a atâtor sforțări.

Acela, că lumea s'a convins despre necesitatea reformei sociale. Individualismul egoist și-a trăit traiul. Mișcarea pentru ridicarea proletariatului și îmbunătățirea sorții lui s'a pornit. Dară ziua cea mare a răfuelii, dictatura proletariatului — pe cari le așteaptă naivii cu nerăbdare — nu vor veni nici odată. Lumea a apucat pe calea socializării, care se va îndeplini cu siguranță, însă fără răfuială și dictatură, pe încetul.

Mișcarea pentru emanciparea proletariatului s'a pornit din două direcțiuni opuse: de jos din tabăra proletarilor — ei urmând sfatul lui Marx și Lassalle și-au întins reciproc mâna de ajutor — și de

FOILETONUL »GAZ. TRANS.«

Deschiderea stagiunei concertelor simfonice.

București, 4 Noemvrie 1908.

Anul acesta ceva mai târziu ca de obiceiu, se deschise în București stagiunea concertelor simfonice date de orchestra ministerului cultelor Dumineca trecută 2 Noemvrie st. v. Concertul se deschide cu uvertura intitulată »*Hänsel und Gräll*" a compozitorului modern *Humperdinck* din Frankfurt, compozitorul mult gustatei piese »Maurische Rapsodie«. Uvertura are multă veselie și farmecul motivelor muzicei populare din Valea Rinului. Urmează apoi poema simfonică »*Redemption*" a organistului și compozitorului francez *Cesar Franck* Atât această poemă, cât și cele mai principale compozițiuni ale lui Franck, »*Les Eolides*«, »*Rebecca*«, »*Psiche*«, se remarcă prin reușite probleme de contrapunct și artificii de armonie cari covârșesc inspirația melodică. In al treilea număr se execută poema simfonică a pianistului și maestrului de orchestră ceh *Smetana*, intitulată »Patria mea«. Poema e de o valoare netăgăduită și poate servi ca model, din punct de vedere al instrumentației.

Partea a doua a concertului, în care s'a executat *Simfonia a V-a a lui Beethoven* fu cea mai interesantă. Scrisă în a doua perioadă a evoluției geniului beethovenian simfonia V-a e întitulată »Destinul«.

Se zice că Schindler, amicul și elevul lui Beethoven, care stăruia foarte mult să cunoască fondul moral, și sentimentele precise cari corespund fiecărei capo d'opere, întrebându-l care e rostul celor două puncte de orgă dela începutul simfoniei, a primit dela genialul maestru următorul răspuns: „*So pocht das Schicksal an die Pforte*«.*) Simfoeia se compune din patru părți, durează în execuție 30 minute și e scrisă în Do minor. Prima parte »Allegro« începe prin cele două celebre puncte de orgă, cari au ca rezoluție tonalitatea plină de o melancolie covârșitoare a lui Do minor. Se pare că Beethoven în momentele de grea cumpănă, destul de dese în scurta-i viață, avea o deosebită atențiune pentru tonalitatea Do minor. In Do minor e scrisă sonata »Patetica« de-o neîntrecută valoare prin acel »Grave« de o solemnitate mistică, în Do minor e scris al III-lea și cel mai impozant concert pentru clavir, cu crâmpee din motivul principal așezate cu multă originalitate, la timpane, și tot în Do minor este scrisă Uvertura »Coriolan«, al cărei final ce-ți lasă impresiunea unei sfâșietoare dureri, este cea mai desăvârșită exprimare în limba sunetelor, a unei agonii ce se stinge în regrete.

*) Astfel bate Destinul la ușe.

Ceea ce este caracteristic în concepția beethoveniană, e simplitatea motivului principal, și apoi înalta artă, cu care genialul maestru știe să combine toate motivele secundare, toate episoadele în așa chip, încât par a nu avea alt rol, decât a atrage atențiunea asupra motivului principal ce apare din când în când cu un farmec răpitor.

Toate frazele sunt scurte, conzistând numai din două sau trei măsuri și sunt dispuse în o opoziție constantă la instrumentele de coarde și la cele de vânt. — Contrapunctul atât de fin și necăutat în stilul beethovenian, aluziunile perpetue la motivul principal probează pe lângă inspirația genială, profunzimea de pătrundere în arta de a instrumenta.

Andantele, partea a doua a simfoniei, e mai mult măreț decât plin de iubire, cum scrie de obiceiu Beethoven în Andante.

De altfel și tonalitatea *la bemol* în care e scris are un caracter de solemnitate impozantă.

Prezintă ca note distinctive progresiuni armonice de înălțimea stilului beethovenian, iar către sfârșitul acestui Andante un *pianissimo* întrerupt din când în când de *forte* ce anunță deslănțuirea marșului plin de mândrie dela finele simfoniei.

Scherzo prezintă multă originalitate și e de culoare cu totul romantică.

Totul e plin de inspirațiune și dacă nu este melodia aceea care domină, melodia în înțelesul italian al cuvântului bazată pe construcția frazei ce se termină în cadența perfectă, domină însă o melancolie plină de farmec și efectele orchestrale sunt variate cu atâta artă, încât nu-ți lasă timp de a analiza ceeace ar fi de dorit sub raportul melodic.

In acest Scherzo e demn de remarcat repețirea succesivă la violine, violoncello și altos a unui recitativ, aci întreg aci fragmentat de un efect orchestral neasemuit, care recitativ fu supranumit de Schumann strălucitul corifeu al romantismului muzical »Die fragende Figur« (figura întrebătoare).

Deodată ca o lumină strălucitoare ce pătrunde pe neașteptate în o noapte profundă, isbucnește tema pompoasă și triumfală din *Alegro finale*, ce umple întreagă orchestra în tonalitatea energică și viguroasă a lui Do major.

sus din cercurile acelora cari sunt la putere. Cei din urmă s'au gândit, să combată socialismul prin reforma socială. După chipul cum unii sau alții dintre aceștia își gândesc această reformă socială, se pot deosebi următoarele direcțiuni:

Reforma socială liberală încearcă să afle, că pe lângă ordinea existentă a proprietății și a câștigului, cum s'ar putea asigura într'adevăr, parte prin legiuire, parte prin ajutor de sine, libertatea industrială și egalitatea de drept astfel, că cei slabi economicește să fie apărați în contra celor tari și să se poată întări pentru lupta economică.

Reforma socială conservativă sau autoritară (socialismul de stat) susține, că fiind statul cel mai înalt organism social, el trebue să conducă afacerile economice-sociale așa cum cere interesul națiunii și a progresului, mai cu seamă trebue să pună margini puterii capitalului de bani. Reforma socială conservativă se bazează pe ideile lui Rodbertus.

(Va urma).

Agatha Bârsescu-Radovici.

Brașov, 28 Nov. n. 1908.

Brașovenii au avut norocul deosebit, de a fi văzut pe o mare artistă jucând românește. Poate numai câțiva din bătrânii brașoveni au putut cândva admira pe unul ori alt artist din România în timpurile, când ei puteau trece la noi fără a face rugări în nemțește ori ungurește.

Și cu toate rugările acestea nici d-na Agatha Bârsescu-Radovici n'a putut aduce *o trupă întreagă* măcar de 5—6 persoane. A jucat deci singură. A jucat rolul său întreg din Medea de Legouvé, din Phedra lui Racine scenele cele mai de efect și din Sappho a lui Grillparzer asemeni. Toate în românește. Și dacă ne gândim, că aceeași artistă a jucat în mai multe rânduri în Brașov, dar totdeauna nemțește, atunci înțelegem cum jocul ei din zilele acestea înseamnă încă un triumf al artei românești, și încă un pas înainte în cultura *noastră*.

Pentru ca publicul să poată urmări desvoltarea acțiunii, câte un profesor a cetit mai înainte un rezumat al dramelor. Așa încât cunoscând situațiunea aveai iluzia aproape deplină a unui ensamblu de scenă. Artista a fost desăvârșită ca joc și mimică. Ea poate încresta la răbojul faptelor sale și acest nou mijloc, de a ne face nouă Ardelenilor posibil a cunoaște și pe artiștii mari ai României, noi. cari trebue să ne mulțămim a vedea în atâtea rânduri numai diletanți. In felul acesta ar fi de dorit să se rătăcească și alți artiști de-ai teatrului național și pe la noi, de pildă d-l Liciu.

E adevărat, că în a doua seară nu mai era atâta public ca în seara cea dintâi. Dar aceasta vrea să zică numai atât, că jumătate din publicul, care merge la teatru, merge de dragul acelei învălmășeli ori încurcături de acțiune și fapte, din cari se compune acțiunea dramatică, și că numai cealaltă jumătate merge și pentru ca să admire, să observe, ori să critice *jocul* dramatic. Deci și publicul mai bun ardelean (și desigur și cel din România) are încă lipsă de multă școală până să ajungă acolo, ca să se mulțămească și numai cu *jocul unui artist*.

Noi dorim artistei, să aibă în toate orașele românești, pe cari le va colinda, succesul mare, ce l'a avut la Brașov.

Elevii gimnaziului român, entuziasmați și recunoscători ai muncii de 25 de ani ai acestei mari artiste romănce, i-au dat o coroană de lauri. O dovadă mulțămitoare pentru toată lumea, a generației care crește acum în respectul și admirațiunea acelora, cari printr'o amară muncă și luptă au ajuns în vârful drumului de viață, pe care l suiră.

Dr. Alexandru Bogdan.

Sau că un cortegiu trece în sunetele orgolioase ale trompetelor stridente. — Nu mai sunt violine, violoncelle, cornete, contrabassuri, e întreaga lume, e întregul univers ce pare a răspunde la o chemare de mult așteptată.

»Une semblable creation est au-dessus de la muzique« zice Fètès. O explozie de entuziasm e în întreaga fire a auditorului.

Orchestra întreagă ținând pedala în sol atinge maximul agitațiunei, când deodată apare într'un contrast ce te lasă uimit motivul din Scherzo precedent în pianissimo Mai întâi violinele singure apoi întregul quator, iar clarinetto, oboiul și corneta à piston marchează cu timiditate ritmul ca dintr'o depărtare misterioasă. Dar după acest intermediu orchestra întreagă atacă iarăși tema principală, care se animează din ce în ce mai mult și atinge *presto* care se termină cu o energie sălbatică repetând într'o succesiune nesfârșită acordul do natural

Efectele simfoniei a V-a a eclipsat prin măreția concepțiunei toate celelalte piese.

Interpretarea simfoniei destul de îngrijită, numărându-se în orchestră elemente bune, dar acustica mult elegantului Ateneu lasă mult de dorit.

Dr. Nic. M. Strajan.

Banchet pentru inspectorul reg. de școale dela Făgăraș. Un învățător român din țara Oltului vine și ne roagă cu toată supunerea să dăm loc unui comunicat ce ni-l trimite, care are caracterul unui comunicat făcut la porunceală, în care ne spune că în 15 l. c. o parte mare din dascălii români ai comitatului au luat parte la banchetul prin care s'a sărbătorit »Ilustritatea Sa« inspectorul de școale, care din »locțiitor« și »provizor«, ce a fost până acuma a înaintat la gradul de »inspector ordinar« sau definitiv. Avansarea lui poate că o datorește »meritelor patriotice« ce și le-a câștigat în timp așa de scurt, ear la câștigarea acestor merite i-au ajutat în primul rând slugărnicia și slăbiciunile directorilor-preoți și dascălilor mireni ai școalelor confesionale. Ar fi fost deci mai la loc ca aceștia să fie cinstiți și tractați c'un banchet din partea lui Szabo Elemer și nu viceversa.

Cu toate acestea ne-am hotărât să dăm loc comunicatului ca să se poată convinge din cuprinsul lui ori și cine, că d-l inspector de școale reg. e omul cel mai uman, nu pretinde dela nimenea să-i dea limba sa, ci se mulțumește cu — sufletul său!

Eată comunicatul-model din țeara-model cu dascălii ei de model:

»Din incidentul numirei lui Szabo Elemér de inspector școlar ordinar al comitatului nostru, învățătorii din comitat s'au adunat în număr însemnat la un banchet în 15 a l. c. la care au luat parte vicecomitele, primpretorele cerc., primarul orașului și preoții rom., cat., ref. și luterani etc.«

»Noul inspector a ținut cu ocaziunea aceasta un discurs mai lung, în care între altele a accentuat, că nu voește a despoia pe nimeni de limba sa. Așteaptă însă dela învățătorime să-și împlinească datorința conștiențios, pentru-că învățătorii vor afla întrânsul un conducător drept și uman«.

*

Am dori să știm dacă între cei ce au sărbătorit pe d. Szabo Elemér, s'a aflat și protopopul Zârneștilor și președintele scaunului scolar din Zărnești, căci altfel nu ne-am putea explica cum de atâta vreme, de când au fost interpelați în foaia noastră, n'au aflat încă nici atâta răgaz de a răspunde cu »da« sau »ba«?

STIRILE ZILEI.

— 15 Noemvrie v.

D-l Ales. de Mocsonyi, care astă vară se reculesese binișor din gravul morb de plumâni de care suferе, este iarăși de mai bine de două luni legat de pat și nu este nădejde să se reculeagă în curând Spiritul lui ager este însă viu și nealterat, dovadă răspunsurile date la interwievul, pe care-l aducem în alt loc. Dorim ilustrului nostru fruntaș deplină restabilire a sănătății sale, nouă atât de prețioasă.

Conferență publică. Mâne, Duminecă la orele 6 seara va avea loc în sala gimn. român prima conferență publică din seria anunțată de comitetul despărțământului I (Brașov) al »Asociațiunei«. Mâne va prelege d-l prof. Nicolae *Bogdan* despre *Eminescu*.

Societatea de lectură a elevilor școalei com. sup. gr. or. romane din Brașov s'a constituit pe anul școlar 1908/9 în modul următor: Prof. I. Pricu președinte, E. Orzescu cl. III vicepreședinte, I. Sârbu cl. III secretar, I. Țițeiu clasa II vicesecretar, I. Meșotă cl. III cassar, R. Verișan clasa II controlor, A. Teodorescu cl. II bibliotecar, I. Crișovan cl. I vicebibliotecar, T. Millea cl. I econom. In comisia literară: E. Coltofean cl. III, A. Băncilă clasa III, G. Popica cl. III, E. Eremia cl. II, D. Pantoleon cl. II, I. Pârvu cl. I.

Panică la bursa din Budapesta. Cetim în »Az Ujsag«: Astăzi la bursă, tocmai în momentul cerut, când elementele neîncrezătoare pierduseră deja mai multe milioane, s'a auzit vocea liniștitoare a guvernului: »Nu e cauză de temeri; toate sunt în bună rânduială, răsboi nu e, și nu va fi, ba nici nu poate fi«! — Cu câteva oare mai înainte această declarațiune ar fi fost tot așa de neadevărată, dar cel puțin ar fi folosit ceva de aceea ea ar fi trebuit făcută cu câteva oare mai târziu. Și acestea le declară guvernul după svârcolirile răsboinice ale celor doi miniștrii muntenegrini în ziua aceea când Rusia trimite pălmi in notele ei și când în Italia se adjustează »Crucea roșie«. Apropos, Italia. Ea încă și acum e aliata noastră, încă tot se încrede în ea și de acolo așteaptă cuvântul de pace a lui Tittoni. Intr'aceea Italia nu-și pune mânile în sân și D-zeu știe, dar Aehrenthal nu, ce fel de traficare se face între aliatul și presumtivii noștrii adversari. Iar Bosniacii țin vorbiri de omagii în Viena și acesta e singurul succes pe care-l poate dovedi Aehrenthal«.

Reanexarea Dobrogei. Eri s'au împlinit 30 de ani dela reanexarea Dobrogei la patria mumă. In acea zi, Domnitorul Carol I, a adresat din Brăila proclamațiunea de luare în stăpânire a acestei provincii și armata noastră a pus piciorul pe pământul ei la Măcin. Această memorabilă zi s'a sărbătorit în Tulcea prin un »Te-Deum« oficiat la biserica catedrală, urmat de o recepțiune la prefectură, unde d. prefect Atanasiu a primit felicitările autorităților și ale cetățenilor. După prânz a avut loc o splendidă serbare școlară organizată de cercul corpului didactic tulcean

Căsătoriți. Căpitan Nicolau *Chintoanu* și Aurora *Chintoanu* născ. Lado căsătoriți. Restoșnea—Brașov. Noemvrie 1908.

Felicitările noastre!

Dela Academia Română. Eri, Vineri »Academia Română« a ținut o ședință publică, în care d-l Dr. G Marinescu a cetit comunicarea d-sale: »Despre oboseală și neurastenie«.

Balonul »Mammoth« în Siberia. »Daily Graphic« a primit telegramă din Dvinsk, în Siberia, că balonul plecat dela palatul de cristal din Londra, s'a coborât Joia trecută în Mateki. Călătorii sunt teferi. Balonul »Mammoth« are încăpere de 3 mii metri cubi, diametrul de 18 m. și circumferința de 56 jum. E cel mai mare din baloanele de astăzi în ființă. Gondola lui poate pluti dacă s'ar coborâ pe mare. A făcut 1850 de klm. Dar n'a isbutit a întrece pe contele de la Vauls, care la 9 Oct. 1900 a făcut cu balonul »Centaure« 1900 de klm. în 35 ceasuri 45 minute până la Korostișet în Rusia.

Concerte. Mâne, Duminecă va concerta orchestra orașului în otelul Europa cu un program ales. Inceputul la oarele 8 seara Intrarea 60 b.

Avis. Din cauza repausului Dominecal va fi deschisă mâne în oraș dela orele 1—9 seara numai farmacia d-lui Stenner din Str. Porții.

Cugetări și Maxime.

Intimidarea, corupția, hipnotizarea fac pe soldați; soldații dau puterea; puterea dă bani, iar cu bani se cumpără slujbașii spre a se recruta soldații.

*

E mai ușor se faci legi, decât să guvernezi.

Tolstoy.

*

E greu să iubim pe aceia, pe cari nu-i stimăm, dar nu e mai puțin greu să-i iubim pe aceia, pe cari îi stimăm mult mai mult decât pe noi înșine.

*

Recunoștința celor mai mulți oameni nu e decât o dorință ascunsă de a primi și mai mari binefaceri.

La Rochefoucauld.

ULTIME ȘTIRI.

Budapesta, 29 Nov. In ședința de eri a dietei s'a încheiat desbaterea generală a budgetului și s'a început desbaterea specială. In ședința de seară au avut loc scene furtunoase de oarece președintele a detras cuvântul mai multor dep. maghiari, cari voiau să vorbească în cestiune de regulament. La sfârșitul ședinței președintele prezentă învitarea la serviciul divin, ce se va oficia în 2 Dec. cu ocaziunea jubileului Maj. Sale. *Wekerle* aduce elogii Maj. Sale și propune să se exprime felicitări Maj. Sale. Deputații Nagy, Polonyi, Ratkay și Bozoky protestează și părăsesc cu soții lui de principii sala. Propunerea se primește în fine cu 6 voturi majoritate.

Cettinye, 28 Noemvrie. Pregătirile de răsboiu continuă cu mare însuflețire.

Numărul jubilar al „Gazetei Transilvaniei“ se poate comanda direct sau prin librării cu prețul de 1 coroană 50 bani în Austro-Ungaria și 2 coroane (2 Lei 20 bani) în România și străinătate.

Venitul curat ce va rezulta din desfacerea ediției jubilare, a „Gazetei“ *se va da fondului jubilar pentru ajutorarea ziariștilor români din Transilvania și Ungaria.*

Glume.

— Bărbatul meu mi-a spus aseară că în caz de războiu e gata să plece.

— Și al meu tot așa... plecăm la Nisa!

*

Logodnicul: — Spune-mi, sufletul meu ai mai iubit vreodată?

Logodnica: — Nu, dragă. Adesea am admirat bărbați pentru puterea lor, pentru curajul lor, pentru bunătatea sau inteligența lor. Dar acum, dragă, e vorbă de iubire, numai de iubire.

*

Cineva, vorbind despre un cunoscut (care era chel), întreabă pe prietenul său:

— De ce X când își aprinde țigara nu ține niciodată chibritul aproape?

— I-e frică să nu-și aprindă paie în cap.

Proprietar: Dr. Aurel Mureșianu
Redactor respons.: Victor Branisce

Nr. 11953—1908.

PUBLICAŢIUNE.

Prin aceasta aducem la cunoştinţă publică, că licitaţia zăloagelor pentru dare, anunţată pe ziua de 2 şi 3 Decemvre a. c. **se va ţinea nu mai în 3 şi 4 Decemvrie a. c. la 9 oare** pe locul înaintea Depoului Pompierilor.

Brassó, în 27 Nov. 1908.

[419,1—1] *Oficiul de dare orăşănesc.*

Abonamente la „Gazeta Transilvaniei"
se pot face ori şi când pe timp mai îndelungat sau lunare.

Tipografia A. Mureşianu, Braşov.